

Monika Gustavson

Laste aeg – laste aed

Alternatiivid pedagoogikas

Abimaterjal lasteaiaõpetajale
ja lapsevanemale

PreMark

© PreMark 2019

Toimetanud Anneli Piibar

ISBN 978-9949-9910-4-4

Sisukord

Eessõna 7

1. Lapsed ja tänapäev 9
2. Waldorfpedagoogika ja -lasteaia iseloomustus 15
 - 2.1. Mida peetakse oluliseks waldorfpedagoogikas 15
 - 2.2. Lühikävaade pedagoogilisest tegevusest lasteaias 19
3. Pedagoogilise töö lähtepunktid waldorflasteaias 25
 - 3.1. Lapse meelte ülitundlikkus ja meelte arendamine 26
 - 3.1.1. Loodus laste meelte arendajana waldorflasteaia igapäevaelus 29
 - 3.1.2. Ka mänguasjad mõjutavad lapse meelte arengut 32
 - 3.2. Lapse jäljendamisvõimest ja -vajadusest 34
 - 3.2.1. Jäljendamisvõime arenguetapid ja vormid 37
 - 3.3. Rütmilise elukorralduse vajalikkus väikelapseas 41
 - 3.3.1. Päeva- ja nädalarütmid waldorflasteaias 44
 - 3.3.2. Aastarütm ja aastaegade peod lasteaias 46
 - 3.3.2.1. Lühikävaade pidudest ja tähtsamatest tegevustest aasta jooksul ühe Taani waldorflasteaia näitel 51
 - 3.3.3. Sünnipäev lasteaias 54
4. Mõnedest päevakava tegevustest 57
 - 4.1. Eurütmia 57
 - 4.2. Muinasjutud lasteaias 58
 - 4.2.1. Muinasjutu esitamine 60
 - 4.2.2. Muinasjuttude valik 62
 - 4.2.3. Näpunäited lauateatri esitamiseks 63
 - 4.3. Hommikuring. Laulumängud 64
 - 4.4. Laste mäng 68

- 4.5. Maalimine 71
- 4.6. Meisterdamine ja käsitöö 73
- 4.7. Voolimine mesilasvahaga 76
- 5. Kooliks ettevalmistamine 79
 - 5.1. Mida taotleb waldorfpedagoogika 79
 - 5.2. Kujutlusvõime on lugemisoscuse eeldus 81
 - 5.3. Fantaasia ja kujutlusvõime arendamise tähtsusest loova mõtlemise kujunemisel 81
 - 5.4. Mõned lihtsad moodused lapse kujutlusvõime innustamiseks 83
 - 5.5. Näide Eesti lasteaiast 86
- 6. Waldorflastesõim 88
 - Lõpetuseks 91
 - Allikate loetelu 93
 - Waldorflasteaiad Eestis 95

Eessõna

Laps ja lapsepõlv vajavad kaitset ehk rohkem kui kunagi varem. Tänapäeva elu kõigi atraktiivsete tehnikavahenditega, mis aheldavad lapsed järjest nooremalt ekraani ette, materiaalse heaolu tagajamisega kaasnev piitsutav elutempo koos stressi, pealiskaudsete suhete ja närvilisusega, edukuse ja läbilöögivõime tähtsustamisest tulenev üha varasem laste intellektuaalne treenimine, valdavalt linlik eluviis ja loodusest võõrandumine – need on vaid mõned suundumused, mille kahjustavast mõjust lapse varasele arengule üha rohkem räägitakse.

Nende ja paljude teiste mõjutustega on tänapäeva lapsed sunnitud vastamisi seisma, kuid erinevalt täiskasvanutest puudub neil võime end teadlikult ohtude eest kaitsta. Laps on – mida väiksem, seda rohkem – kui üks suur meeleorgan, kes avab end takistamatult kõigile välistele mõjutustele. Teisalt aga põhineb väikelapse tohutu õpivõime ja arenguvõimelisus just sellel, et ta võtab ümbritsevat vastu nii intensiivselt ja sügavalt, kuni oma organistruktuurideni. Mida laps esimestel eluaastatel õpib ja omandab, see on aluseks kogu tema tulevasele elule.

Niisugusele arusaamale lapse olemusest ja arengust tuginebki waldorfpedagoogika eelkoolieas. Waldorflasteaed on koht, kus lapsele luuakse rütmilise päevakava, heade harjumuste kujundamisega, edendavate eeskujudega, vaba mängu võimaldamisega, fantaasiat tugevdavate mänguasjade, eakohase intellektuaalse arendamisega ja paljude muude kasvatuslike võtetega turvaline keskkond, mida kodune kasvatus ja olukord ei suuda sageli lastele piisavalt pakkuda ning milleks vanematel puuduvad tihti aeg ja vajalikud oskused. Muidugi eeldab waldorfpedagoogika edukas rakendamine aktiivset koostööd ja suhtlust kodu ning lasteaia vahel.

Ehk kõige ilmekamalt iseloomustavad waldorfpedagoogika taotlusi Novalise sõnad, et laps õpib inimeseks olemist üksnes inimeselt. Eriti just väike laps vajab kasvatajat (õpetajat), kes on talle kõiges eeskujuks, kes seob end temaga hingeliselt ja vaimselt, kes on ise jätkuvalt arengu- ja õpivõimeline ning kes eelkõige ümbritseb teda armastusega. See on ideaal, mille poole ei pea püüdlema mitte ainult pedagoogid, vaid iga inimene, kes lastega kokku puutub ja neid mõjutab.

Eestis rajati esimene waldorflasteaed Linda Kirusk-Kasemetsa (1891–1958) juhtimisel juba 1926. aastal Tallinnas ning see tegutses heitlikele aegadele vaatamata 1944. aastani. Selle tegevus kulmineerus waldorfkooli 1. klassi rajamisega. Nõukogude ajal loomulikult puudus võimalus niisugust pedagoogilist suunda arendada ning alles Eesti Vabariigi taasiseseisvumise järel oli taas võimalik hakata waldorfpedagoogikat hariduses ja kasvatuses rakendama. Iseseisvumise algusaastate raskustele vaatamata tekkis üle Eesti mitmeid waldorfpedagoogilisi initsiatiive, mis on praeguseks 8 kooli ja 11 lasteaiaga kujunenud suurimaks tava-pedagoogikale alternatiivi pakkuvaks suunaks.

Raamatu autor Monika Gustavson annab oma õpingu-töökogemusele ja lugemusele toetudes elava ettekujutuse waldorflasteaia pedagoogilistest lähtepunktidest ja tegevustest. Käsitlemist leiavad kõik olulisemad valdkonnad, mida väikese lapse loomuse, tema hingeliste ja kehaliste vajadustega seoses waldorfpedagoogikas silmas peetakse. Teksti illustreerivad pildid Tallinna Ilmapuu waldorflasteaiast.

Sander Varik

1. Lapsed ja tänapäev

Laste elukeskkond on viimastel aastakümnetel palju muutunud. Kõrvuti positiivsete muutustega tuleks aga märgata ka arenguga kaasnevaid negatiivseid jooni ning neist pedagoogikas õigeid järeldusi teha.

Paljud varasematele põlvkondadele enesestmõistetavad kogemused, nii sotsiaalsed kui ka hingelis-psüühilised, on kadumas. Mõnedki tahud lapse arengus, millele varem mõtlema ei pidanud, nõuavad nüüd teadlikku tähelepanu, eriti lasteaias, kus lapsed peavad veetma suurema osa päevast. Esile on kerkinud rida uusi pedagoogilisi ülesandeid, mis peaks mõtlema panema nii õpetajaid kui lapsevanemaid.

Perekond on tänapäeval tõeliselt aja surve all. Kuigi majanduslikud tingimused on praegu palju paremad kui aastakümneid tagasi, käib enamus vanemaid siiski täisajaga tööl. Ehkki tööl käiakse enamasti majandusliku olukorra parandamiseks, on sageli põhjuseks ka see, et nüüdisajal otsib inimene tunnustust rohkem väljaspool kodu. Sellest ei piisa enam, kui ollakse vaid hea pereema või pereisa. Sotsiaal-kultuuriline areng viib meid globaalse küla suunas, mis teeb meid üha rohkem sõltuvaks teistest (1).

On tavaline, et peredel ei ole palju võimalusi koos vaba aega veeta, selle tulemusel nõrgenevad pereliikmete omavahelised suhted. Kahjuks on tugevaid, terveid peresid üsna vähe. Näeme, kui sageli võib pere struktuur muutuda. Kõik sellega kaasneva – lahkumineked, kooselu kasuisa või -emaga – peavad lapsed kaasa tegema. Peresuhetesse lisavad pinget vanemate stress ja vähene teadlikkus lapse vajadustest: kuidas käituda, kui laps elab vaheldumisi kahes peres; kui ühel vanemal on psüühilised häired jne. Kõik need asjaolud mõjutavad tugevasti laste igapäevaelu. Seetõttu – kui laps käib lasteaias, peaks vähemalt see olema koht, kus tal on rahulik ja turvaline, kus kõik toimub alati kindla rütmi järgi. Väike laps ei saa ega jaksa olla valmis pidevateks muutusteks ja suhtlemiseks erinevates olukordades.

Igapäevane stress on tänapäevale iseloomulik. Samal ajal peab osa lastepsühholoogide seda väikestele lastele lausa ohtlikuks. Nad seletavad seda nii: stress on iseenesest loomulik mehhanism, organismi reaktsioon, mis aitab inimesel elus hakkama saada. Stressi mõjul põgeneme või kaitseme ennast, kui miski ähvardab. Stressi ajal tõuseb vererõhk, meeled teravnevad, süda lööb kiiremini. Ent kui stressi tekitanud olukord on möödas, kõik normaliseerub. Pidev stress on aga kahjulik, sest sellega kaasneb hirmuseisund, ülepinge. Kahjuks oleme kujundanud oma igapäevase elu viisil,

et saame kogu aeg väikeseid stressisüste, ja peab ütlema, et meie organism ei suuda sellega hakkama saada.

Lasteaias võib näha otsest seost stressi ja nakkushaiguste vahel, seda eriti söimerühmas. Kuid pidev stress toob kaasa halvemaidki tagajärgi kui vaid nakkushaigused. Peab vaatama, mida teeb stress lapse aju. Võiks küsida ka nii: miks on lapsepõlv nii tähtis? Lapsepõlves areneb aju ja kogu närvisüsteem. Aju on organ, mis areneb inimesel kõige intensiivsemalt esimese 6–7 eluaasta jooksul, olles ühtlasi enim välja kujunenud organ. Stress kahjustab aju arengut.

Ka last ootava ema stress kahjustab juba loote aju arengut ning võib põhjustada nii tervise- kui suhtlusprobleeme kogu eluks. Stressihormoon tekitab ajurakkudes selgelt märgatavad muutusi. Kas sellega on seotud, et koolis on üha enam lapsi, kel on probleeme keskendumise ja süvenemisega? Vaadeldes asju selles valguses, tulevad ilmsiks kurvad seosed (2).

Siit järeldub vajadus muuta laste elukeskkond võimalikult stressivabaks. Stressi tekitab näiteks magamine võõras kohas, suured ruumid, kära-müra, intensiivne pidev valgustus, valed mänguasjad, napp mänguaeg, telerivaatamine, igapäevaelu ebastabiilsuse ja korrapäratuse kogemine, vanematega seotud probleemid: lahutused, mis on halvasti läbi viidud, vanemate töö- ja majandusmured ning neist põhjustatud pessimism tuleviku suhtes.

Märgatavalt on vähenenud laste võimalused vabaks mänguks ja tegutsemiseks ning ka „mitte-midagi-tegemiseks”. Järjest rohkem organiseerivad täiskasvanud lasteaias laste aega ja energiat. Loomulikult tehakse seda parimate kavatsustega, kuid paljude laste puhul on tulemuseks asjaolu, et nad ei õpi kasutama omaenese initsiatiivi ning harjuvad sellega, et mingit tegevust algatatakse ning neile antakse märku lõpetamiseks, seda ka kodus. Mitmeski suhtes on lapsed ülestimuleeritud ja üleaktiveeritud. Pidev uute

muljete ja elamuste ning erinevate organiseeritud tegevuste rohkus tingib, et aega ja võimalusi kogetu läbitöötamiseks ja sellest kasu saamiseks jääb kas väheseks või halvemal juhul ei jää üldse. Seetõttu on lasteaiatöötajate jaoks tähtis anda ruumi ja aega laste eneste mängule, leidlikkusele ja initsiatiivile.

Oleks enesestmõistetav, et lapsed saavad vabalt ja spontaanselt liikuda. Paljud pered aga elavad väikestes korterites, linnas ahistab mänguruumi õues ka autode rohkus. Oma käike lapsega planeerides eelistavad paljud vanemad jalgsi kõndimisele auto- või bussisõitu.

Uuringud on aga näidanud, kui tähtis on motoorne valmisolek lapse eneseusalduse, sotsiaalsete võimete ja meeleteravuse jaoks. Kaasaegse pedagoogika ülesanne on luua niisugused tingimused, mis ergutaksid lapsi vabale spontaansete füüsilisele liikumisele ja mängule. Tähtsamad tingimused on seejuures sobiv keskkond ja piisav aeg (3).

Tänapäeval pannakse paljud lapsed olukorda, mis väsitab nende meeleorganeid nõnda, et neil on vähe või üldse mitte võimalik end selle eest kaitsta. Televisioon ründab juba väikelapseeas tugevasti nägemismeelt. Teravad ning kiiresti vahelduvad värvid, kiired perspektiivimuutused, järsud üleminekud lähi- ja kaugvaadete vahel jne on lastele tajutavad kui meeleerutused ja reaalsed ohusignaalid. Aju signaliseerib kas võitlust või põgenemist. Lapse kriitikameel ja distantseerumisvõime on veel välja kujunemata, ta on teleri ees täiesti kaitsetu ning seega mõjuvad niisugused meeleelamused otseselt lapse hingeelule. Aju võime meeleerutusi vastu võtta on piiratud. Meeleerutuste üleküllus ja informatsioon, mis neis peitub, võivad takistada lapse intellektuaalset arengut ning loomulikku huvi ja õpitungi. Tugevad meeleerutused on eelsoodumuseks sama tugevatele või veel tugevamatele erutustele. Nii kahjustatakse lapse võimet märgata peenemaid nüansse ja

toonierinevusi. Seega on igati põhjust olla tähelepanelik muljete suhtes, mida me lastele pakume (3).

Vaikuse- ja rahuelamus on tänapäeval paljude laste jaoks defitsiit. Majapidamismasinad, muusikakeskus, teler jne tekitavad kodudes sageli pideva müratausta. Linnas kohtavad lapsed liikluse müra, poodides muusikat jne. Neid ümbritsev helimaailm on tihti nii kirju, et lapsed ei suuda helisid üksteisest eraldada, s.t kuulata, mis see õigupoolest on, mida nad kuulevad.

Samal ajal on vaikus üheks loovuse eelduseks, eelduseks võimele pidada sotsiaalset dialoogi, ja ka eelduseks sellistele tunnetele nagu aukartus, hardus, pidulikkus ning viimaks – indiviidi üksiolemisele iseendaga. Seega on lasteaial veel üks tähtis ülesanne: anda lastele vaikuseelamusi, harjutada neid olema tasa hetkedel, mil süüdatakse küünal, kui jutustatakse muinasjuttu.

Laste võimalused näha ja kogeda praktilisi töid on jäänud palju väiksemaks või sootuks kadunud. See on juhtunud tänu tehnika ja tehnoloogia arengule. Isegi köök, mida on kutsutud viimaseks töökojaks, on täis nuppudega masinaid. Seega on lastel minimaalselt võimalusi näha täiskasvanuid töötamas ning nende tööd oma mängudes matkida. Lastel pole ka palju võimalusi täiskasvanutega mõtestatud koosolemiseks, kus ühiselt midagi oma kätega valmis tehakse. Selline koostegutsemine annaks lastele väärtuslikke kogemusi. Töös osaledes saaksid lapsed harjutada jäsemete koordineerimise ja silmade-käte koostööd, mis omakorda on aluseks näiteks lugemis- ja kirjutamisvalmidusele (3).

Nüüdisoludes jäävad lastel sageli välja kujundamata õiged sotsiaalsed oskused. Suured lasteaiaid ning suured rühmad tekitavad pigem agressiivsust ja lärmakust kui teisi arvestavat käitumist. Paljudes peredes on vaid üks laps, kel pole võimalik õppida suhtlemist erinevatel tasanditel. Seepärast peaksid lasteaiaühendid olema paraja suurusega ja koosnema seejuures erivanuselistest lastest.

Nooremad lapsed saaksid õppida vanematelt ja neid mängus jäljendada. 5–6aastastele lastele on see aga väga oluline kogemus – olla suur, olla targem. 5–6aastased lapsed võivad juba tõsiselt aidata väiksematel toime tulla, aidata majapidamistöodes ja võtta täiskasvanu tööst osa hoopis teisel moel kui varem. Nii saaksid lapsed praktiseerida olla väikesed isiksused ning see omakorda toetab nende eneseusaldust, mis loob hea pinna normaalseks suhtlemiseks kaasinimestega.

Väide, et segarühmas on kõige vanemate laste areng pidurdatud, ei pea paika, sest neil on võimalik täiskasvanuid, õpetajaid jäljendada. Samuti antakse neile ka keerukamaid ülesandeid. Pigem on oskus olla vanem ja arukam, mille suuremad lapsed omandavad suheldes väiksematega, see, mille kujundamiseks on just siis õige aeg. Seda oskust on inimestevahelises suhtlemises raske üle hinnata, ning ei saa kaugeltki öelda, et kõik täiskasvanud on selle oskuse vajalikul määral omandanud.